SORIN STATI'S THEORIES: PROBLEMS OF THE PHILOSOPHY OF LANGUAGE

Lucian Dumitru Băiceanu, PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract:Analyzing Sorin Stati's scientific works, we find that for him the language is „a highly complex of investigation object with many heterogeneous sides and multiple functions". This paper focuses mainly on the volume: Linguistic interferences - From the history of the linguistics relations with other sciences, in which we can find of Sorin Stati's theories about various issues in the philosophy of language. Nonetheless the Romanian linguist writtes about: „the philosophy of language", the role of language in shaping the thoughts, the arbitrary form of words, the syntactic homonymy (construction), problems of philosophy of language in the era of rational grammars, the variety of languages and the problem of knowledge.

Keywords:*linguistics, Sorin Stati, language, linguistic sign*.

1. Despre obiectul limbajului

Contribuțiile majore aduse lingvisticii ca știință, atât de pe teritoriul României, cât și prin lucrările publicate în Italia sau Franța, fac din Sorin Stati unul dintre cei mai importanți lingviști români, care a reușit să se impună prin teoriile formulate, acestea cunoscând un impact răsunător. Poate nu lipsit de interes este şi modul în care se caracterizează lingvistul român în incipitul ultimei sale lucrări publicate în România, *Douăzeci de scrisori despre limbaj* :

> A fost odată un lingvist pe care familia, toți prietenii și cunoscuții îl necăjeau necontenit. Se făceau că nu pricep cu ce se ocupă, deși activitatea lui era publică și explicită. Îl întrebau dacă însușirea lingvisticii îi poate face pe oameni mai fericiți, se mirau că el, doctor în vorbire, se exprimă ca orice muritor, îl compătimeau pentru zelul și istovirea dăruire cu care cercetează sunetele și cuvintele, niște obiecte atât de mici, și-l acuzau că obligă societatea să-l hrănească fără a da nimic în schimb.(S. Stati, 1973: 7).

Atunci când discutăm despre limbaj, Sorin Stati consideră că e nevoie să răspundem la o întrebre extrem de importante: „Care este obiectul pe care îl etichetăm cu termenul limbaj? Care este?"*(Stati,* 1973: 8). Lingvistul este de părere că răspunsul la întrebarea „Care e obiectul denumit inițial limbaj?" este simplu de oferit: *vorbirea oamenilor*. El afirmă că „limbajul este o facultate umană, numai oamenii au limbaj, numai ei vorbesc (așa suna răspunsul logic cândva)"*(*Stati, 1973: 12). Dar oamenii comunică și prin gesturi, fapt ce ne face să numim limbaj și gesticulația, trecând cu vederea detaliul anatomo-fiziologic care stabilește o legătură între *limbaj* și *limbă* – ca organ al exprimării orale. Mimica, jocul privirii ajută și ele la comunicare, deci merită deopotrivă

BDD-V1619 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:36 UTC)

numite limbaj. Dar limbajul depășește sfera umană: putem vorbi despre „limbajul animalelor", căci și ele comunică (de exemplu, „limbajul delfinilor"), mai mult termenul e preluat chiar și de artă (de exemplu, „limbaj pictural"). Dacă la început nota definitorie a conceptului de „limbaj" era vorbirea, deci folosirea sunetelor articulate, proprie omului, se pare că astăzi rolul acesta îl joacă ideea de „comunicare": orice mijloc de comunicare, uman sau nu, este limbaj.

Limbajul este pentru Sorin Stati „obiect de investigație deosebit de complex, cu multe laturi eterogene și cu funcții multiple"(Stati, 1973: 13). Lingvistul român identifică însă o serie de categorii de probleme ale limbajului care interesează pe filosof și le prezintă în volumul *Interferențe lingvistice – Din istoria relațiilor lingvisticii cu alte științe:*

a) limbajul în general, ca facultate comună tuturor oamenilor;
b) limbajul ca mijloc de formare și de exprimare a gândirii: rolul limbajului în cunoașterea și activitatea oamenilor;
c) vocabularul și gramatica limbilor particulare, în măsura în care reflectă (sau condiționează) o anumită mentalitate, o anumită concepție despre lume;
d) limbajele formale, limbajele științelor; raportul dintre limbile naturale și limbile artificiale (științifice, tehnice).

Pe de altă parte, lingvistica e, în același timp, studiul *limbajului* (ca facultate comună tuturor oamenilor) și studiul *limbilor* (realități particulare prin care se actualizează facultatea generală numită limbaj). Reflecția filosofică asupra limbajului s-a numit „filozofia limbajului" și urmărește ideea potrivit căreia problemele filosofice pot fi soluționate fie aprofundând limbajul, fie reformulându-l. Încă din antichitate limba era obiect de speculație și nu de observație, interesul gânditorilor greci asupra problemelor limbajului fiind de natură exclusiv filosofică. Principala problemă pe care Sorin Stati o dezbate și căreia încearcă să îi ofere o rezolvare o reprezintă *logicismul*, prezent în idei precum: limba este mijlocul de exprimare a gândirii, semnul lingvistic este arbitrar, limbile naturale prezintă imperfecțiuni din punctul de vedere al logicienilor.

Oamenii – pare a spune bunul simț (crede, pe bună dreptate, Sorin Stati)- mai întâi au gândit despre obiectele înconjurătoare și, printr-un efort de generalizare și abstractizare, au construit conceptele și numai într-o epocă ulterioară au vorbit despre obiecte, fiindcă trăiau în societate și gândurile trebuiau comunicate într-un mod oarecare semenilor. Această concepție simplificatoare despre limbă și gândire a fost mult timp dominantă. Ideea că „limbajul are un rol important în formarea gândurilor și că nu este o simplă nomenclatură contravine *bunului simț* al profanilor"(Sorin Stati, 1971: 76). Wilhelm von Humboldt este printre primii care afirmă cu tărie rolul activ al limbii în cunoaștere: limba nu pleacă de la un dat exterior, pe care să-l exprime, ci participă la elaborarea cunoștinței: conceptul nu e posibil fără limbaj, obiectul nu capătă realitate deplină pentru cunoașterea umană decât prin mijlocirea conceptului, deci, implicit, prin limbaj. Realizarea unei exprimări corecte este apreciată, mai întâi după două criterii: *claritatea* (adică transparența ideilor) și *frumusețea* (adică apropierea de idealul estetic întrupat în scrierile clasicilor). Limba admite totuși exprimări corecte care contravin cerințelor logicii. Acestea sunt excepții, anomalii și se datorează tiraniei uzului; deci un cuvânt, o formă gramaticală, o construcție sintactică sunt admise de limba literară pentru că le-a consacrat uzul.

BDD-V1619 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:36 UTC)

2. Despre arbitrarul semnului lingvistic

Cuvintele au o formă arbitrară, perpetuată prin tradiție și care nici la origine n-a fost justificată de sensurile lor, ci de o convenție socială. Oamenii au căzut de acord asupra unor denumiri sau acestea le-au fost impuse de un *legislator* sau *legiuitor* (cum își imaginează Platon). Cuvintele sunt arbitrare din punct de vedere genetic și din punct de vedere funcțional. Sorin Stati consideră că expresia aristotelică *kata syntheken* ar putea fi tradusă în mod *arbitrar* – traducerea curentă fiind *prin convenție*. În *Logica* de la Port-Royal ideea arbitrarului apare în forma următoare: „există semne stabilite prin convenție (*qui ne sont que d'institution et d'établissement*), fie că sunt în vreo legătură îndepărtată cu lucrul exprimat (*la chose figure*), fie n-au nicio legătură "(S. Stati, 1971: 127). F. de Saussure folosește expresia *arbitrarul semnului lingvistic*, iar prin semn înțelege unitatea lingvistică cu două laturi: conceptual (semnificat) și imaginea acustică (semnificant); ele fuzionează în cuvânt. Saussure, constată Stati, a căzut în confuzia sens-obiect în explicarea arbitrarietății semnului lingvistic. Două cuvinte din limbi diferite nu pot să aibă același semnificat (ex. Fr. *livre*> ro. *carte* , dar semnificatul termenilor nu e identic: *carte poștală* nu se traduce prin *livre postal*). Sorin Stati consideră că în analiza funcției semiotice a cuvântului trebuie să pornim de la „triunghiul lui Ogden și Richards"(Sorin Stati, 1971) cu cele trei laturi ale sale : *obiect denumit* (referent, denotatum, eng. „thing-meant"), *sens* (semnificat) și *complex sonor* (semnificant). Caracterul arbitrar intervine în următoarele relații:

a) sens – complex sonor (semnificat-semnificant) – în principiu, orice semnificat se poate cupla cu orice complex sonor și invers.
b) obiect - complex sonor (denotatum – semnificant) – „în principiu, orice denotatum poate fi numit cu orice complex sonor, și tocmai de aceea, în limbi diferite, unul și același abiect are nume diferite, obiecte diferite poartă același nume, de exemplu: ro. *pom* și fr. *pomme*, iar în aceeași limbă pot exista denumiri diferite pentur același obiect: le vom numi nu *sinonime,* ci *cuvinte coreferente*."(S. Stati,1971, p. 45)
c) obiect – sens (denotatum – semnificat) – relația aceasta e denumită și „*semnificație – sens*" și constitue o preocupare majoră a logicienilor. În glosematică e formulată ca „relația dintre substanța și forma conținutului lexical"(S. Stati, 1971, p. 45).

3. Despre omonimia sintactică

*Omonimia sintactică (construcțională)*este o problemă care, consideră Sorin Stati, apare foarte frecvent în vorbire și scriere, fiind favorizată de unele caracteristici morfologice (cazuri, numere cu formă identică) sau de topică ale diverselor limbi. Lingvistica structurală și matematică acordă acestei probleme o importanță deosebită și n-o tratează ca pe o greșeală de stil de care trebuie să ne păzim cu mare grijă. Lingvistul român prezintă patru tipuri de situații de omonimie sintactică:

a) un cuvânt plasat între alte două cuvinte poate fi raportat la ambele; într-un text ABC, cuvântul B intră fie în sintagma AB, fie în sintagma BC (de exemplu, *am rezolvat problema de ieri*,

BDD-V1619 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:36 UTC)

unde ambele interpretări sintactice duc la soluții semantic verosimile – *problema de ieri* și *am rezolvat de ieri*).

b) un cuvânt se poate raporta la un cuvânt precedent sau la o sintagmă precedentă; în textul ABCD, cuvântul D determină fie pe A, fie pe BC.

c) o propoziție relativă poate fi pusă în legătură cu două (eventual mai multe) cuvinte precedente.

d) adjectivul posesiv de persoanaa III-a (fr. *son*, engl. *his*, rom. *său* etc.) trimite fie la subiectul propoziției, fie la alt substantiv exprimat sau subînțeles (ex. *Ion s-a întâlnit cu prietenul său*; prietenul lui Ion sau al altcuiva?).

e) adjectivul posesiv combinat cu anumite substantive poate fi interpretat și ca subiect și ca obiect: *alegerea mea* înseamnă „alegerea făcută de mine" sau „alegerea mea de către cineva"?

Sorin Stati amintește o idee a lui P. Sartre potrivit căreia ambiguitatea limbajului se explică prin faptul că cuvintele desemnează când lucrurile, când conceptul lor. Ambiguitatea e sporită și de faptul că un cuvânt se poate desemna pe sine însuși sau e numele noțiunii pe care o exprimă.

4. Probleme de filozofie a limbajului în epoca gramaticilor raționale,

Pentru Sorin Stati este importantă discutarea și analizarea unor *probleme de filozofie a limbajului în epoca gramaticilor raționale*, astfel încât dedică un capitol întreg acestui subiect în lucrarea sa din 1971, *Interferențe lingvistice*.

Epoca gramaticilor raționale (numite și generale sau universale) cuprinde activitățile lingvistice din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, moment caracterizat prin încercarea de a demonstra natura logică a limbajului și existența unor principii imuabile și generale ale cuvântului vorbit sau scris în orice limbă. Semnul sub care se dezvoltă acum știința limbii este integrarea, și nu autonomizarea. O idee fundamentală a gramaticilor raționale este că elementele vocabularului au funcția logică de a analiza gândirea și de a materializa în corpuri fonetice rezultatele acestei operații de analiză. Orice gând este un întreg, pe care cuvintele îl descompun. Doctrina care stă la baza gramaticilor raționale e cunoscută sub denumirea de „*paralelismul logico-gramatical*" și e acuzată, ca și filosofia antică a limbajului, de eroarea de a fi confundat categoriile limbii cu categoriile gândirii, subordonându-le pe cele dintâi acestora din urmă. Critica acestei doctrine a pus în lumină lipsa unei corespondențe univoce între gramatică și logică. Lucrul acesta fiind stabilit, filosofii limbajului au urmat una din următoarele direcții principale: (a) izolarea gândirii de limbaj, (b) dizolvarea gândirii în limbaj.

Sorin Stati consideră că atunci când se vorbește despre lipsa de corespondență dintre logică și gramatică se au în vedere următoarele fapte:

a) categoriile gramaticale nu sunt universale (de exemplu, se cunosc limbi fără genuri).

b) aceeași categorie gramaticală poate exprima mai multe categorii logice, aceeași categorie logică poate fi exprimată prin mai multe categorii gramaticale.

c) deosebirile dintre limbi la nivelul categoriilor gramaticale sunt atât de mari, iar identitatea de gândire la toate popoarele e atât de evidentă, încât nu se poate considera ca se pot influența reciproc.

BDD-V1619 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:36 UTC)

d) există, fără îndoială, o *logică a limbajului*, dar aceasta nu trebuie confundată cu esența logică (substratul logic) a(l) limbajului, presupusă de doctrina raționalist- universalistă.

5. Varietatea limbilor și problema cunoașterii: posibilitatea traducerilor

O altă problemă dezbătută de lingvistul român în lucrarea sa din 1971 o reprezintă *varietatea limbilor și problema cunoșterii*. Limbajul, în relația sa cu gândirea, are și un rol activ, de aceea formele de organizare ale limbilor pot fi concepute nu ca reflectare a formelor de organizare a gândirii, ci ca linii formative pentru organizarea gândirii. Gândirea oamenilor, în general, a unui popor, în special, sau chiar a unui filosof ar fi deci condiționată de limbaj, de o anumită limbă, respectiv de limba maternă a filosofului. Ideea că limbajul determină cunoșterea și că pluralitatea limbilor generează o pluralitate de interpretări ale realității este susținută și de unii lingviști[1]. Realitatea formează limba, iar la rândul său formează imaginea noastră despre realitate. Structura limbii și aceea a gândirii sunt strâns legate între ele și amândouă se află într-o relație de dependență cu structura realității reflectate.

În cadrul problemei discutate apare o alta, ca o subgrupă a celei principale: posibilitatea traducerilor. Lingviștii sunt de acord asupra următoarelor puncte:

a) nu există un stoc universal de sensuri lexicale.
b) sensurile gramaticale nu constituie un fond comun tuturor limbilor.
c) aceeași idee transpusă în mai multe limbi nu trebuie să se muleze neapărat în același tipar sintactic.

Sorin Stati crede că, dacă, în linii generale, traducerea este o operație realizabilă, faptul are o dublă explicație: (1) experiența umană comună, (2) existența câtorva asemănări fundamentale de ordin sintactic.

Lingvistul român amintește de ideea lui Humboldt care afirma că: „toate cuvintele, chiar cele mai concrete și mai clare, sunt departe de a deștepta ideile, emoțiile, amintirile pe care le are în minte cel ce le povestește". Această idee e cunoscută și prin expresia – „tragedia limbajului".

6. Concluzii

Sorin Stati consideră că „omul nu e prizonierul limbii sale materne (căci poate învăța și alte limbi și – în felul acesta – alte modalități de decupare a realității), nici al limbajului în general (pentru că acesta este destul de suplu și elastic, de variat și de bogat ca să permită exprimarea unei infinități de gânduri și sentimente). Limbajul înseamnă pentru cunoaștere o anumită organizare, o structurare"(Stati, 1972). Astfel, dedică în 1971 un volum întreg consacrat studiului problematicii limbajului (pe care l-am analizat în articolul de față), pornind de la motto-ul : *„Limbajul trebuie să existe, de vreme ce există oameni."*.

[1] Limba laponilor are circa douăzeci de cuvinte cu care denumește diferite feluri de *gheață*, unsprezece termeni pentru noțiunea de *rece*, douăzeci și unu de cuvinte pentru *zăpadă*, douăzeci și șase de verbe din sfera semantică a *înghețului* și a *dezghețului*. (exemplul îi aparține lui Sorin Stati).

BDD-V1619 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:36 UTC)

BIBLIOGRAPHY:

Stati, Sorin, 1973, *Douăzeci de scrisori despre limbaj*, Editura Științifică, București.

Stati, Sorin, 1971, *Interferențe lingvistice – Din istoria relațiilor lingvisticii cu alte științe,* Editura Științifică, București.

Stati, Sorin, 1972, *Educație și limbaj*, cap. *Omul prizonier al limbajului*, Editura didactică și pedagogică, București.

BDD-V1619 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:36 UTC)